

УДК 336.142

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-1(21)-248-258

Сергій Рибак

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
СУТНОСТІ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ**

Сергей Рыбак

**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ
СУЩНОСТИ БЮДЖЕТНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

Sergey Rybak

**CONCEPTUAL PROVISIONS OF THE ESSENCE RESEARCH
OF BUDGET SECURITY**

У статті розглянуті концептуальні положення щодо дослідження сутності категорії «бюджетна безпека». Зокрема, було проведено аналіз природи таких дефініцій, як «безпека» та «бюджет», що дозволило з'ясувати основні наукові концепції щодо розгляду їхнього змісту. Вивчення окремих положень дослідження безпеки як універсальної наукової категорії дозволило конкретизувати її основні характерні риси, а пізнання сутності дефініції «бюджет» як невід'ємної складової понятійно-категоріального апарату фінансової науки дало змогу встановити наявність поліваріантності підходів щодо розуміння її природи. Окреслене сприяло опису та виокремленню специфічних положень, врахування яких дозволить обґрунтувати сутність категорії «бюджетна безпека», враховуючи її складну структуру.

Ключові слова: бюджет; бюджетна безпека; безпека; категорія; національна безпека.

Табл.: 1. Бібл.: 29.

В статье рассмотрены концептуальные положения по исследованию сущности категории «бюджетная безопасность». В частности, был проведен анализ природы таких дефиниций, как «безопасность» и «бюджет», что позволило выяснить основные научные концепции о рассмотрении их содержания. Изучение отдельных положений исследования безопасности как универсальной научной категории позволило конкретизировать ее основные характерные черты, а познание сущности дефиниции «бюджет» как неотъемлемой составляющей понятийно-категориального аппарата финансовой науки позволило установить наличие поливариантности подходов к пониманию ее природы. Это способствовало описанию и выделению конкретных, специфических положений, учет которых позволит обосновать сущность категории «бюджетная безопасность», учитывая ее сложную структуру.

Ключевые слова: бюджет; бюджетная безопасность; безопасность; категория; национальная безопасность.

Табл.: 1. Библ.: 29.

Within the article, conceptual provisions of the essence research of the category "budget security" are considered. In particular, the nature of such definitions as "security" and "budget" is analyzed, which allowed us to clarify basic scientific concepts for considering their content. The study of certain provisions of security research as a universal scientific category allowed specifying its main characteristics, and the knowledge of the essence of the definition of "budget" as an integral part of the conceptual and categorical apparatus of financial science made it possible to establish the existence of a multivariate approach to understanding its nature. This contributed to the description and identification of specific provisions, and their consideration will justify the essence of the category of "budget security", given its complex structure.

Key words: budget; budget security; security; category; national security.

Table: 1. References: 29.

JEL Classification: H62; H68

Постановка проблеми. Розвиток національної економіки перебуває в залежності від внутрішніх та зовнішніх чинників, які постійно здійснюють вплив на її функціонування та визначають тенденції подальшої розбудови господарства країни. Насамперед, такі фактори детермінують рівень стійкості економічних систем, зумовлюють необхідність постійного пошуку механізмів забезпечення їх безпеки на всіх рівнях функціонування таких систем.

Безпосередньо важливу роль у розвитку економіки будь-якої країни відіграє ефективно функціонуюча бюджетна система. Саме через таку систему відбувається акумуляції фінансових ресурсів у централізовані державні фонди з подальшим витрачанням їх на підтримку окремих галузей та сфер національного господарства, забезпечення належного рівня економічного та соціального забезпечення населення. Відповідно, розвиток цієї системи також можливий лише через наявність належного рівня її безпеки, стійкості до деструктивних чинників, які мають змогу негативно впливати на її гармонійний розвиток, призводити до розбалансування такої системи. Погоджуємося з позицією О. Богми, яка

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

констатує, що забезпечення бюджетної безпеки є одним із головних завдань, що стоять перед будь-якою державою, оскільки необхідний і достатній її рівень забезпечує повноцінну реалізацію національних інтересів у бюджетній сфері та виступає базисом для реалізації національних економічних інтересів загалом, забезпечує можливості повноцінного виконання державою її функцій за кошти бюджету, через фінансування структурної реструктуризації національної економіки, розвиток пріоритетних галузей, підвищення рівня та якості життя населення, підтримання макроекономічної стабільності в країні [2, с. 66]. Таким чином, окреслене актуалізує питання необхідності проведення нових досліджень з метою пошуку та поглиблення теоретичних, методичних та методологічних аспектів забезпечення належного рівня бюджетної безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження природи бюджетної безпеки та її ролі в забезпеченні національної безпеки країн на сьогодні активно досліджуються багатьма вченими. До них варто віднести таких: О. Барановський, О. Богма, О. Бондарук, Т. Бондарук, О. Бородій, З. Варналій, Т. Васильєва, О. Деменюк, Г. Ізотова, К. Захожай, Л. Зверук, Л. Коваль, О. Ковпак, О. Колісник, Н. Корень, А. Кулінська, І. Макарчук, С. Онищенко, М. Петричко, Н. Плешакова, Ю. Постоленко, О. Проказюк, О. Рожко, Л. Сергієнко, Н. Ситник, О. Тарасова, С. Фролов та ін.

Зокрема, О. Бондарук у своїх роботах розглядає особливості організаційно-економічного механізму забезпечення бюджетної безпеки, О. Бородій досліджував особливості управління бюджетною безпекою України. Зокрема, автор у своїх працях аналізує особливості забезпечення в країні належного рівня цього виду безпеки, її важливість для формування передумов для підвищення стійкості національних економік. О. Ковпак вагому увагу приділила саме інституціональним інструментам зміцнення бюджетної безпеки України. Автор досить детально розглядає питання щодо удосконалення державної фінансової політики в Україні, її ролі в забезпеченні бюджетної безпеки країни. О. Колісник досліджує питання визначення економічної природи бюджетної безпеки, визначення її ролі в забезпеченні соціально-економічного розвитку держави, вивчення асиметрії територіального розвитку й міжбюджетних відносин та їх вплив на стан бюджетної безпеки України.

Г. Ізотова розглядає питання забезпечення безпеки бюджетної системи в регіонах, розглядає сутність такого виду безпеки, її роль у формуванні належного рівня фінансового забезпечення для розвитку регіонів країни, аналізує базові методи досягнення прийняттого рівня окресленого виду безпеки, важливість цього для забезпечення соціально-економічного розвитку окремих територій країни. Окремі питання щодо формування бюджетної безпеки в регіонах розглядаються також в наукових працях О. Гладкової, І. Грудиної, Л. Коваль, Н. Перко, Т. Свиначенко, О. Снісаренка, М. Ставничої та ін.

С. Онищенко акцентує увагу на конкретизації та особливостях впливу різних загроз на забезпечення належного рівня бюджетної безпеки держави, детально досліджує питання впливу фінансової глобалізації на стійкість національних економік та, зокрема, роль зовнішнього середовища у формуванні належного рівня стабільного функціонування бюджетної системи окремих країн. М. Петричко в наукових працях приділяє увагу конкретизації сутності бюджетної безпеки, аналізу метод оцінки її рівня, виокремленню та опису базових перешкод, які стримують процес підвищення рівня бюджетної безпеки в Україні.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проте, попри численні наукові дослідження у сфері визначення природи бюджетної безпеки, оцінки її рівня та ролі в забезпеченні національної економічної безпеки, значна кількість теоретичних та методологічних питань вивчення природи бюджетної безпеки залишаються малодослі-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

дженими. Зокрема, уточнення, незважаючи на значну кількість концепцій, потребує сутність категорії «бюджетна безпека», визначення особливостей цього явища та його окремої ролі в забезпеченні фінансової безпеки країни.

Мета статті. Основною метою статті є дослідження наукових концепцій щодо розгляду сутності категорії «бюджетна безпека» та конкретизації її змісту.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що в науковій літературі на сьогодні вже сформувалася значна кількість наукових робіт у сфері пізнання сутності бюджетної безпеки, особливостей цього явища, дослідження онтологічної його природи. Дослідження цієї дефініції тісно пов'язано з розумінням базових категорій як теорії безпекознавства, національної безпеки, так і питань функціонування бюджетної системи, особливостей реалізації бюджетного менеджменту в країні тощо. Погоджуємося з позицією Н. Кравчук, О. Колісник та О. Мелих, які зауважують, що «поняття «бюджетна безпека держави» є синтезованим, що поєднує сутнісні характеристики таких категорій, як «фінансова безпека держави» та «державний бюджет», «бюджетна система держави», «бюджетна політика держави», зміст яких досить широко висвітлюється в сучасній науковій літературі, що дозволяє використовувати їхні теоретичні основи і методологічний апарат для розкриття важливих концептуальних основ поняття «бюджетна безпека держави» як самостійного об'єкта дослідження [18, с. 98–99].

Отже, для обґрунтування сутності категорії «бюджетна безпека» необхідно, на наше переконання, проаналізувати природу таких дефініцій, як «безпека» та «бюджет», з'ясувати їхні базові ознаки.

Категорія «безпека» є універсальним поняттям, яке дозволяє забезпечити можливість розуміння певного стану, функціонування та розвитку якого не загрожують різні деструктивні чинники та фактори. Термін «безпека» походить від латинського слова *securitas*, що перекладається як «без турботи, страху» [12, с. 240]. Цей термін почали вживати ще в XII столітті. Він означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки [24, с. 21]. Розуміння сутності безпеки також завжди пов'язано з усвідомленням змісту понять «небезпека», «загроза», «страх» і т. ін.

Безпосередньо складність розуміння природи безпеки полягає в багатоаспектності цього поняття, його використанні в багатьох науках, багатозначності сутності цієї дефініції. Доцільно в цьому випадку зауважує О. Полтораков, що «безпека є міждисциплінарною категорією, синтетичним суспільствознавчим поняттям, що змушує дуже широко тлумачити цю категорію, а хоча б достатньо усталеного її визначення й досі не існує» [24, с. 19]. Безпека фактично пов'язана з усіма аспектами людської життєдіяльності, функціонуванням окремих соціальних систем, макросистем різної природи. Наприклад, у Законі України «Про національну безпеку України» надається визначення національної безпеки України і ця категорія розглядається як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [25].

Слушно зазначає В. Пасічник, що «в теорії національної безпеки широко використовуються такі поняття: “національна безпека”, “безпека особи”, “суспільна безпека”, “державна безпека”, “регіональна безпека”, “міжнародна безпека”, “інформаційна безпека”, “політична безпека”, “соціальна безпека”, “економічна безпека”, “енергетична безпека”, “інформаційна безпека”, “військова безпека”, “технологічна безпека”, “екологічна безпека” тощо» [22]. Відповідно в межах економічної науки зміст категорії «безпека» набуває власного значення та розуміння. Це, насамперед, пов'язано з наявністю властивостей, які притаманні таким системам, принципів їх зародження, функціонування та розвитку. Розглянемо окремі наукові підходи до розгляду сутності категорії «безпека», а саме:

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

1) безпека – ступінь (рівень) захищеності від негативного впливу внутрішніх та (або) зовнішніх чинників [13, с. 21];

2) безпека – стан відсутності будь-якої загрози [14, с. 59].

3) безпека – означає свободу від страху і свободу від стороннього ворожого впливу. Безпека є базовою потребою людини та суспільства загалом [21, с. 7-8];

4) безпека – створювані системою умови, що гарантують запобігання витіканню конфіденційної інформації, порушенню таємниці, здійсненню диверсій, сприяють збереженню екосистеми та здоров'я людини [15, с. 22];

5) безпека – це такий стан захищеності буття, цінностей та інтересів суб'єкта (об'єкта) безпеки від загроз та небезпек, за якого забезпечуються оптимальні умови його життєдіяльності, розвитку та самореалізації [22];

6) безпека – це такі умови, в яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними щодо цієї складної системи відповідно до наявних на цьому етапі потреб, знань та уявлень [16, с. 96];

7) безпека національна – поняття політології та соціальної філософії, яке визначає певний ступінь захищеності особистості, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, що дозволяє їм нормально існувати та розвиватися [27, с. 49].

Таким чином, аналіз наведених вище підходів до розуміння змісту категорії «безпека» дає можливість визначити базові ознаки цього явища, а саме:

– стабільне функціонування об'єкта в певному середовищі, яким можуть виступати соціальні, економічні, природі та інші види систем;

– базова умова для подальшого розвитку, висхідного вектора функціонування, умова переходу з одного стану до більш прогресивного;

– багатогранність, поліваріативність розуміння природи;

– суб'єктна обумовленість специфічних рис забезпечення;

– об'єктивність протидії для формування;

– одномоментний багатоаспектний вимір.

Враховуючи окреслене, для конкретизації сутності дефініції «бюджетна безпека» акцентуємо увагу на розгляді змісту категорії «бюджет». Одразу зауважимо, що ця дефініція також має багато різних трактувань, наукових концепцій розгляду її природи. Це поняття досить часто використовуються в різних аспектах як у повсякденному житті, так і в економічній науці. Безпосередньо ця категорія пов'язана з фінансовими ресурсами, фінансовими відносинами, які виникають у процесі розподілу та перерозподілу коштів. Також варто зауважити, що в межах фінансової науки бюджет розглядається на різних рівнях функціонування економічних суб'єктів. У Бюджетному кодексі України бюджет розглядається як «план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [5].

У науковій літературі є різні підходи до розгляду сутності бюджету. Одні науковці розглядають цю дефініцію в статичному виразі як певний баланс грошових надходжень та їх витрат. Зокрема, М. Гацалов зазначає, що «бюджет – баланс грошових доходів (надходжень) і витрат (використання), що складається для держави, місцевих органів управління, підприємств, установ, сімей або окремих осіб на певний термін» [7, с. 43]. Подібну концепцію розгляду природи бюджету також використовують Й. Завадський, Т. Осовська, О. Юшкевич, які стверджують, що бюджет (англ. budget) – грошове вираження збалансованого кошторису доходів і видатків на певний період [15, с. 30]. Такого підходу дотримується у своїх роботах О. Полторакова, яка зауважує: «бюджет (від старонормандського bougette – кошіль, сумка, шкіряний мішок) – схема доходів і витрат

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

певної особи (сім'ї, бізнесу, організації, держави і т. д.), встановлювана на певний період» [24, с. 47]. В Енциклопедичному словнику з державного управління також зазначено в контексті розгляду природи саме державного бюджету, що такий «вид бюджету – кошторис щорічних доходів та видатків держави, розроблений в установленому порядку урядом країни та затверджений відповідним законом. Його сутність визначається державним устроєм та функціями, що виконує держава, а також рівнем розвитку продуктивних сил, природою форм власності, іншими факторами» [14, с. 70].

З іншого боку, значна кількість науковців зазначають, що бюджет – це не лише кошторис доходів та видатків, які ми можемо зафіксувати на певний момент час і розглянути їх зміст, структуру і проводити відповідний аналіз. Учені акцентують увагу на тому, що бюджет являє собою фінансові відносини, що виникають між окремими економічними суб'єктами в процесі вже формування конкретного виду кошторису, тобто при цьому застосовується більш динамічний, процесний підхід до конкретизації змісту категорії «бюджет». Наприклад, В. Федосов, С. Юрій зазначають, що «бюджет у сучасному його розумінні є системою економічних (грошових) відносин, виникнення та реалізація яких пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих фондів державних фінансових ресурсів. Зародження та функціонування бюджетних відносин нероздільно пов'язані з процесами становлення та розвитку держави й товарно-грошового господарства» [4, с. 21]. В. Опарін, Л. Сафонова, досліджуючи теоретичні, методологічні та прикладні аспекти розвитку бюджетного менеджменту в Україні, розглядають особливості формування саме бюджету держави й зазначають також, що «бюджет держави являє собою сукупність законодавчо регламентованих відносин між державою і юридичними та фізичними особами з приводу розподілу й перерозподілу ВВП, а за певних умов – і національного багатства з метою формування і використання централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій» [6, с. 34].

Також деякі науковці розглядають сутність «бюджету» як економічної категорії. Наприклад, Л. Клець стверджує, що «бюджет, як провідна ланка фінансової системи, – найважливіша економічна категорія, що відображає грошові відносини між державою та учасниками суспільного виробництва в процесі розподілу та перерозподілу новоствореної вартості в суспільстві. Бюджет – це невід'ємний атрибут кожної країни та важливий інструмент реалізації економічної та соціальної політики» [17, с. 12]. Подібний підхід також підтримують і С. Юрій та В. Дем'янишин, які зауважують, що «бюджет – це, насамперед, економічна категорія, за допомогою якої держава здійснює розподільчі процеси, лише завдяки гармонійно організованому розподілу і перерозподілу ВВП можна активно і дієво впливати на усі стадії суспільного відтворення та темпи соціально-економічного розвитку країни» [29, с. 7].

Таким чином, у науковій літературі, враховуючи універсальність бюджету як економічної категорії, значну популярність оперування цією дефініцією серед науковців, які досліджують питання функціонування бюджетної системи, формування дієвої системи бюджетного менеджменту, розподілу державних видатків, на сьогодні зафіксовані відмінні підходи до її трактування. На наш погляд, загалом всі окреслені вище концепції є правильними і розкривають окремі специфічні риси бюджету як невід'ємної складової нашого економічного життя. Враховуючи вищенаведене, деякі науковці розглядають сутність бюджету в декількох вимірах, намагаючись врахувати всі його онтологічні особливості. Наприклад, В. Шалімов, М. Яворська констатують, що «бюджет за своїм змістом є складною категорією і в теорії державних фінансів розглядається в трьох аспектах:

- по-перше, як правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади розпоряджаються фондами грошових ресурсів;
- по-друге, як план видатків і доходів відповідного органу влади;

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

- по-третє, як економічна категорія, оскільки державний бюджет відображає грошові відносини щодо утворення, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів» [28, с. 225].

Взагалі такий підхід також є правильним і заслуговує на увагу. Проте, на наш погляд, найбільш доцільним способом для ідентифікації змісту категорії «бюджет» є, передусім, врахування специфіки наукового дослідження, у межах якого відбувається її використання. Цілком зрозуміло, що в межах окремих досліджень бюджет розглядається у певному ракурсі, який обумовлюється об'єктом дослідження. При розгляді структури бюджетів різних рівнів акцент робиться на статичному підході до його розгляду, аналізується структура видатків, доходів, діагностику яких можна реалізувати лише при фіксованих значеннях показників бюджетів у конкретні періоди.

Звертаючи увагу на питання побудови бюджетної системи, особливості взаємозв'язку між окремими органами влади, бюджетними установами, досліджуючи процес створення та затвердження бюджету, дослідник акцентує увагу на дослідженні бюджету як сукупності відносин, що виникають між економічними суб'єктами в процесі їх взаємодії. У такому випадку бюджет розглядається в динамічному вимірі як простір узгодження інтересів між окремими суб'єктами.

Розгляд бюджету як економічної категорії полягає насамперед у проведенні досліджень онтологічного розуміння бюджету, використання цього підходу для узагальненого пояснення природи цієї дефініції. Категорія як наукове поняття означає передусім «складне універсальне явище, яке за своєю природою є формою мислення, оскільки дозволяє ідентифікувати та описати найбільш суттєві риси, ознаки, властивості та зв'язки об'єктивних процесів, явищ та предметів» [11, с. 198]. Отже, розгляд бюджету як економічної категорії безпосередньо пов'язаний з внутрішнім розумінням людини тих процесів, явищ та структур, які в сукупності формують наше уявлення про бюджет як об'єкт існування в межах нашої реальності. Використовуючи категорію «бюджет», ми маємо можливість конкретизувати загальні, найбільш прийнятні її властивості, ознаки, принципи.

У контексті дослідження сутності дефініції «бюджетна безпека», на наш погляд, доцільно бюджет розглядати як економічну категорію, а бюджетну безпеку – як похідну субкатегорію, яка конкретизує, узагальнює, поєднує та синтезує в собі окремі риси, ознаки, властивості та зв'язки бюджету через призму теорії безпекознавства. Розглянемо природу бюджетної безпеки більш детально, оперуючи тими теоретичними положеннями, що були узагальнені вище.

Зауважимо, що дефініція «бюджетна безпека» поєднує в собі фінансові відносини, що виникають між окремими економічними суб'єктами, з одного боку, та процеси стійкості, стабільності, забезпечення розвитку таких відносин – з іншого. На сьогодні в науковому просторі вже розроблено та сформульовано значну кількість наукових концепцій щодо розгляду сутності бюджетної безпеки. Окремі з них представлені у таблиці.

Таким чином, враховуючи сутність представлених у таблиці наукових концепцій до розгляду змісту категорії «бюджетна безпека», зазначимо, що в науковому просторі існує досить значна поліваріантність щодо конкретизації природи цього поняття. Це відповідно, на наш погляд, обумовлюється, з одного боку, складністю розуміння безпеки як наукової категорії, а з іншого – різнобічністю підходів до трактування сутності бюджету. Представлені наукові концепції також дозволяють констатувати розгляд бюджетної безпеки вченими через використання різних субкатегорій бюджету, до яких варто віднести такі: «бюджетна система», «бюджетні відносини», «бюджетний потенціал», «бюджетні інтереси» та ін. Зауважимо, що аналіз окреслених підходів вимагає поглибленого дослідження, оскільки категорія «бюджетна безпека» уособлює в собі досить значний пласт складних економічних відносин, які формуються та розвиваються в просторі взаємообумовленого поєднання категоріальної структури «бюджет – безпека».

Таблиця

Наукові концепції розгляду сутності категорії «державне регулювання»

Визначення	Джерела
Бюджетна безпека України – це здатність держави ефективно виконувати покладені на неї функції та забезпечувати фінансову стійкість державних фінансів за рахунок збалансування доходів та видатків зведеного бюджету з врахуванням соціально-економічного розвитку економіки [23, с. 142-143].	Петричко М. М. Оцінка рівня бюджетної безпеки України: проблеми та шляхи вирішення. <i>Економічний простір</i> . 2015. № 97. С. 140–148.
Бюджетна безпека – це спроможність бюджетної системи забезпечити фінансову самостійність держави та ефективне використання нею бюджетних коштів у процесі виконання функцій соціального захисту; державного управління і міжнародної діяльності; фінансування науки, освіти, культури й охорони здоров'я; забезпечення національної безпеки і оборони, реалізації інвестиційної та екологічної політики [10].	Деменок О. В. Бюджетна безпека України як одна з складових фінансової безпеки держави. URL: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm
Бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів [8, с. 232].	Горалько О. В. Бюджетна складова системи забезпечення фінансової безпеки. <i>Науковий вісник НЛТУ України</i> . 2013. Вип. 23.1. С. 230–237.
Бюджетна безпека – здатність бюджетної системи країни щодо забезпечення фінансової самостійності за рахунок раціонального використання бюджетних коштів, критеріями її ефективності є показники цілісності та збалансованості бюджетів, стабільності та забезпеченості їх доходних джерел, а також гармонізація бюджетної підтримки стратегічних і поточних завдань розвитку [3].	Богомолова Н. І. Ефективність бюджетної політики в системі фінансової безпеки держави. <i>Ефективна економіка</i> . 2011. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=759
Бюджетна безпека – здатність держави за допомогою бюджету виконувати властиві їй функції та завдання, а також задовольняти потреби платників податків і одержувачів бюджетних коштів з урахуванням суспільних інтересів [19, с. 560-561].	Макарчук І. М., Виноградня В. М., Малишко В. В. Оцінка та шляхи забезпечення бюджетної безпеки України. <i>Економіка і суспільство</i> . 2017. Вип. 12. С. 560–565.
Бюджетна безпека держави – це захищеність бюджетних інтересів держави, тобто наявність такого стану бюджету, який дозволяє державі виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання [20, с. 9].	Михайленко С. В., Козак Д. А. Оцінка індикаторів впливу на бюджетну безпеку держави. <i>Формування ринкових відносин в Україні</i> . 2014. № 7 (158). С. 8–12.
Бюджетна безпека – це базова складова всієї системи безпеки держави, відмова в забезпеченні якої призведе до позбавлення коштів щодо організації та функціонування системи забезпечення безпеки держави в цілому [1, с. 283].	Богма О. С. Сутність бюджетної безпеки в системі забезпечення національних інтересів. <i>Економіка і суспільство</i> . 2016. Вип. 4. С. 282–285.
Бюджетна безпека – рівень бюджетного потенціалу держави відносно виконання ним своїх функцій з урахуванням балансу доходів і видатків державного та місцевого бюджетів та доцільності, законності та ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях [9].	Гурьянова Л. С., Непомнящий В. В. Концептуальные подходы у моделированию финансовой безопасности государства. <i>Проблеми економіки</i> . 2012. № 4. С. 232–236.
Бюджетна безпека регіону – здатність органів державної влади та місцевого самоврядування забезпечувати фінансування через бюджети всіх рівнів закріпленого за ними повного комплексу повноважень по виконанню гарантованих Конституцією держави прав громадян у довгостроковій перспективі в умовах дестабілізуючого впливу різноманітних чинників (загроз) та підвищувати фінансовий потенціал та рівень розвитку регіону [26].	Снісаренко О. Б., Отцович А. О. Вплив бюджетної безпеки на соціально-економічний розвиток регіону. URL: https://economy.kname.edu.ua/images/files/konferenc/may2013/56-59.pdf .

Джерело: систематизовано автором.

Врахування результатів проведеного аналізу щодо концепцій розгляду дефініцій «бюджет» та «безпека», наукових підходів до розуміння цих категорій, дозволяють сформулювати положення щодо дослідження сутності бюджетної безпеки, конкретизації її змісту:

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

– існує багатоваріантність правильних підходів до трактування сутності «бюджетної безпеки», що обумовлюються різними концепціями розгляду сутності дефініції «бюджет»; це вимагає уточнення авторського підходу до бюджетної безпеки залежно від ракурсу наукового дослідження, його об'єкта;

– бюджетна безпека є економічною категорією, а її зміст у цьому аспекті потребує конкретизації, також необхідно визначити місце цієї дефініції в загальній системі понятійно-категоріального апарату фінансової науки;

– сутність бюджетної безпеки доцільно обґрунтовувати з урахуванням аналізу категоріального апарату фінансової науки, зокрема сфери бюджетних відносин, та теорії безпекознавства;

– необхідно враховувати принципові положення вже сформованих у наукових роботах підходів до розгляду бюджетної безпеки, виокремлення окремих концепцій її трактування;

– бюджетна безпека є частиною системи економічної безпеки, що обумовлюється їх онтологічним поєднанням та об'єктивною взаємозалежністю;

– бюджетна безпека є багатоструктурною категорією, у межах якої сформований простір різних, типових уявлень про сутність окремих видів такого виду безпеки;

– категорія «бюджетна безпека» є вихідною для формування системи фінансових категорій, використання яких дозволяє найкращим чином розкрити природу такої безпеки та ін.

Висновки і пропозиції. У межах статті проведений аналіз основних концептуальних положень щодо обґрунтування сутності категорії «бюджетна безпека». Результати такого аналізу дозволяють зробити такі висновки. Дефініція «бюджетна безпека» є складноструктурованою категорією, яка онтологічно поєднує у собі категоріальний апарат фінансової науки та теорії безпекознавства. Складність конкретизації природи такого виду безпеки обґрунтовується наявністю різнорідних наукових концепцій розгляду таких дефініцій як «бюджет» та «безпека». Це обумовлює можливість існування декількох правильних та взаємозалежних наукових підходів до розгляду бюджетної безпеки, які варто використовувати залежно від акцентів дослідження, що проводиться. Відповідно, актуальними на сьогодні залишаються питання конкретизації таких підходів, особливостей їх використання та формулювання авторських трактувань категорії «бюджетна безпека» на основі врахування виокремлених у статті концептуальних положень до обґрунтування її природи.

Список використаних джерел

1. Богма О. С. Сутність бюджетної безпеки в системі забезпечення національних інтересів. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 4. С. 282–285.
2. Богма О. С. Сутність та класифікація загроз бюджетній безпеці країни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 25(1). С. 66–68.
3. Богомолва Н. І. Ефективність бюджетної політики в системі фінансової безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2011. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=759>.
4. Бюджетна система : підручник / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. 871 [1] с.
5. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
6. Бюджетний менеджмент : підручник / за заг. ред. В. Федосова. Київ : КНЕУ, 2004. 864 с.
7. Гацалов М. М. Современный экономический словарь-справочник. Ухта : УГТУ, 2002. 371 с.
8. Горалько О. В. Бюджетна складова системи забезпечення фінансової безпеки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.1. С. 230–237.
9. Гурьянова Л. С., Непомнящий В. В. Концептуальные подходы у моделированию финансовой безопасности государства. *Проблеми економіки*. 2012. № 4. С. 232–236.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

10. Деменок О. В. Бюджетна безпека України як одна з складових фінансової безпеки держави. URL: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm.
11. Дубина М. В. Механізм розвитку ринку фінансових послуг на основі формування інституту довіри: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2018. 668 с.
12. Дубина М. В. Сутність транскордонної безпеки та її види. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія "Економічні науки"* : науковий збірник. 2013. № 4(70). С. 238-244.
13. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.
14. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
15. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. 355 с.
16. Заплатинський В. М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «безпека». *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2012. Вип. 5. С. 90–98.
17. Клець Л. Є. Бюджетний менеджмент : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 640 с.
18. Кравчук Н. Я., Колісник О. Я., Мелих О. Ю. Фінансова безпека : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Вектор, 2010. 277 с.
19. Макачук І. М., Виноградня В. М., Малишко В. В. Оцінка та шляхи забезпечення бюджетної безпеки України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 560–565.
20. Михайленко С. В., Козак Д. А. Оцінка індикаторів впливу на бюджетну безпеку держави. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 7(158). С. 8–12.
21. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2004. 395 с.
22. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. *Демократичне врядування*. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7.
23. Петричко М. М. Оцінка рівня бюджетної безпеки України: проблеми та шляхи вирішення. *Економічний простір*. 2015. № 97. С. 140–148.
24. Полтораков О. Реконцептуалізація поняття «безпека» в сучасному політико-політологічному дискурсі. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 19–28.
25. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
26. Снісаренко О. Б., Отцович А. О. Вплив бюджетної безпеки на соціально-економічний розвиток регіону. URL: <https://economy.kname.edu.ua/images/files/konferenc/may2013/56-59.pdf>.
27. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрикос, 2002. 751 с.
28. Шалімов В. В., Яворська М. І. Сутність державного бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток. *Наукові записки*. 2013. Вип. 13. С. 224–228.
29. Юрій С., Дем'янишин В. Бюджет, бюджетна доктрина та бюджетна політика держави: сучасна парадигма, іманентний детермінізм, реалії і перспективи. *Світ фінансів*. 2010. № 4. С. 7–27.

References

1. Bohma, O. S. (2016). Sutnist biudzhetnoi bezpeky v systemi zabezpechennia natsionalnykh interesiv [The essence of budget security in the system of national interests]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 4, 282–285 [in Ukrainian].
2. Bohma, O. S. (2017). Sutnist ta klasyfikatsiia zahroz biudzhetnoi bezpeky krainy [The essence and classification of threats to budget security]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanities University*, 25(1), 66–68 [in Ukrainian].
3. Bohomolova N. I. (2011). Efektyvnist biudzhetnoi polityky v systemi finansovoi bezpeky derzhavy [Effectiveness of the budget policy in the system of financial security of the state]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 11. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=759>.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

4. Fedosov, V. M., Yurii, S. I. (Eds.). (2012). *Biudzhetna systema [Budget system]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury; Ternopil: Ekon. dumka [in Ukrainian].
5. Biudzhetniyi kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
6. Fedosova, V. (2004). *Biudzhetniyi menedzhment [Budget management]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
7. Gatsalov, M. M. (2002). *Sovremennyyi ekonomicheskii slovar-spravochnik [Modern economic dictionary-reference book]*. Ukhta: UHTU [in Russian].
8. Horalko, O. V. (2013). Biudzhetna skladova systemy zabezpechennia finansovoi bezpeky [Budget component of the financial security system]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 23.1, 230–237 [in Ukrainian].
9. Gurianova, L. S., Nepomniashchyi, V. V. (2012). Kontseptualnye podkhody u modelirovaniu finansovoi bezopasnosti gosudarstva [Conceptual approaches to modeling financial security of the state]. *Problemy ekonomiky – Problems of the economy*, 4, 232–236 [in Russian].
10. Demenok, O. V. (n.d.). *Biudzhetna bezpeka Ukrainy yak odna z skladovykh finansovoi bezpeky derzhavy [Budget security of Ukraine as one of the components of financial security of the state]*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm.
11. Dubyna, M. V. (2018). *Mekhanizm rozvytku rynku finansovykh posluh na osnovi formuvannia instytutu doviry: teoriia, metodolohiia, praktyka [Mechanism of the financial services market development on the basis of the formation of institute of trust: theory, methodology, practice]*. Chernihiv: ChNTU [in Ukrainian].
12. Dubyna, M. V. (2013). Sutnist transkordonnoi bezpeky ta yii vydy [The essence of cross-border security and its types]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky" – Bulletin of Chernihiv State Technological University. Series "Economic Sciences"*, 4(70), 238–244 [in Ukrainian].
13. Varnalii, Z. S. (2009). *Ekonomichna bezpeka [Economic security]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
14. Kovbasiuk, Yu. V., Troshchynskiy, V. P., Surmin, Yu. P. (2010). *Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnogo upravlinnia [Encyclopedic dictionary of public administration]*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
15. Zavadskiy, I. S., Osovska, T. V., Yushkevych, O. O. (2006). *Ekonomichnyi slovnyk [Economic Dictionary]*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
16. Zaplatynskiy, V. M. (2012). Lohiko-determinantni pidkhody do rozuminnia poniattia «bezpeka» [Logical-determinant approaches to understanding the concept of “security”]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka – Bulletin of Ivan Ogiienko National University of Kamyanets-Podilsky*, 5, 90–98 [in Ukrainian].
17. Klets, L. Ye. (2007). *Biudzhetniyi menedzhment [Budget Management]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
18. Kravchuk, N. Ya., Kolisnyk, O. Ya., Melykh, O. Yu. (2010). *Finansova bezpeka [Financial security]*. Ternopil: Vektor [in Ukrainian].
19. Makarchuk, I. M., Vynohradnia, V. M., Malyshko, V. V. (2017). Otsinka ta shliakhy zabezpechennia biudzhetnoi bezpeky Ukrainy [Assessment and ways to ensure budget security of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 12, 560–565 [in Ukrainian].
20. Mykhailenko, S. V., Kozak, D. A. (2014). Otsinka indyikatoriv vplyvu na biudzhetnu bezpeku derzhavy [Estimation of indicators of the influence on budget security of the state]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 7(158), 8–12 [in Ukrainian].
21. Mikula, N. (2004). *Mizhterytorialne ta transkordonne spivrobitnytstvo [Interterritorial and cross-border cooperation]*. Lviv: IRD NAN Ukrainy [in Ukrainian].
22. Pasichnyk, V. (2011). Filosofska katehoriia bezpeky yak osnova novoi paradyhmy derzhavnogo upravlinnia natsionalnoiu bezpekoiu [Philosophical category of security as the basis of a new paradigm of public administration of the national security]. *Demokratychnye vriaduvannia – Democratic governance*, 7. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7.
23. Petrychko, M. M. (2015). Otsinka rivnia biudzhetnoi bezpeky Ukrainy: problemy ta shliakhy vyrishennia [Assessment of the budget security level of Ukraine: problems and solutions]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 97, 140–148 [in Ukrainian].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

24. Poltorakov, O. (2009). Rekontseptualizatsiia poniattia «bezpeka» v suchasnomu polityko-politolozhichnomu dyskursi [Reconceptualization of the concept of "security" in modern political and political discourse]. *Politychnyi menedzhment – Political management*, 5, 19–28 [in Ukrainian].

25. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [On the national security of Ukraine]. № 2469-VIII (21.06.2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

26. Snisarenko, O. B., Ottsovyeh, A. O. (2013). *Vplyv biudzhetnoi bezpeky na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok rehionu* [The impact of budget security on social and economic development of the region]. Retrieved from <https://economy.kname.edu.ua/images/files/konferenc/may2013/56-59.pdf>.

27. *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. (2002). Kyiv: Abrykos [in Ukrainian].

28. Shalimov, V. V., Yavorska, M. I. (2013). Sutnist derzhavnoho biudzhetu ta yoho vplyv na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok [The essence of the state budget and its impact on social and economic development]. *Naukovi zapysky – Proceedings*, 13, 224–228 [in Ukrainian].

29. Yurii, S., Demianyshyn, V. (2010). Biudzhets, biudzhetna doktryna ta biudzhetna polityka derzhavy: suchasna paradyhma, imanentnyi determinizm, realii i perspektyvy [Budget, budget doctrine and budget policy of the state: modern paradigm, immanent determinism, realities and prospects]. *Svit finansiv – The world of finance*, 4, 7–27 [in Ukrainian].

Рибак Сергій Олександрович – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Рыбак Сергей Александрович – кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Rybak Sergey – PhD in Economics, Associate Professor, Doctoral student of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).